

ACTUALITATEA ROMANULUI ROMÂNESC ÎN PERIOADA 1975 - 1978

Cristina Deutsch*

O analiză a romanului românesc în perioada 1975-1978 implică multiple aspecte ce nu țin numai de valoarea intrinsecă a textului literar ca atare, ci cumulează o serie de factori de ordin statistic și tematic, fiind profund legată, așa cum era de așteptat, de o serie de determinate aspecte sociale și politice. Din acest punct de vedere, unul dintre cele mai relevante episoade ale perioadei se poate considera a fi Conferința națională a scriitorilor din 26 mai 1977; în momentul pregătitor al acestui eveniment apar numeroase articole ce punctează majoritatea elementelor ce pot fi evaluate ca reprezentative atât pentru intervalul ulterior, cât și pentru cel precedent. De exemplu, Gabriel Dimisianu, în „România literară” (nr. 15/ 1977) discută despre *Realismul fundamental*, text în care acesta atrage atenția că „puțin timp ne mai desparte de Conferința națională a scriitorilor, eveniment care ne îndeamnă încă o dată, în chip firesc, să aruncăm o privire către desfășurarea literară a ultimilor ani, cu preocuparea de a distinge, din perspectiva clipei de față, tendințele principale, de a evalua experiențele acumulate și operele prin care acestea s-au ilustrat, realizările și eventualele eșecuri, drumurile fecunde și cele improprii. [...] Sentimentul care se impune oricui cercetează producția literară a ultimilor ani – cu toate nereușitele într-un plan sau altul, cu toate inegalitățile și ezitățile – este acela al unei afirmări robuste, hrănită de seve generoase, armonizându-se în totul cu tonalitatea generală a vieții de la noi, cu ritmurile de înaintare înregistrate în oricare domeniu”.

Aceeași tendință ce pune accentul pe importanța îmbogățirii literaturii române nu doar din punct de vedere al varietății acesteia, cât mai ales din perspectiva valorii artistice, strâns legată de vectorul ideologic, este vizibilă, de altfel, pe parcursul întregii perioade în diversele dezbateri și anchete tematice. Un specimen relevant ar putea fi dezbaterile organizate, în numărul 44 din 20 octombrie 1975, al revistei „Tribuna” pe tema „Creație și angajare”, orientată spre responsabilitatea socială a scriitorului, în special în ceea ce privește alegerea temelor care este necesar să corespundă necesităților culturale ale omului contemporan. Prin urmare, actualitatea literaturii este, în ansamblu, una din preocupările primordiale ale scriitorului român din această epocă, tendința de față fiind vizibilă cu ușurință în toate genurile literare dar, mai cu seamă, în roman, care permite o desfășurare tematică extrem de predispusă la urmarea unei astfel de direcții. Exemplele sunt extrem de numeroase; ca edificatoare ar putea fi citată și discuția organizată de către revista „România literară” (numărul 18 din 29 aprilie 1976) și intitulată *Spiritul militant în literatură*

* Cercetător științific; doctor, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română; e-mail: cristina_deutsch@hotmail.com.

și artă. Leonida Teodorescu, în *Istoria văzută de aproape*, consideră că „o lucrare lipsită de un efort de universalizare estetică a unui concept existențial (fie el istoric sau contemporan) este nu numai o lucrare inutilă, dar chiar și dăunătoare, pentru că subțiază, uneori până la un nivel periculos de reducere, conceptul însuși. Literatura există într-o bună măsură prin mitologia creată de ea și chiar și așa numita demitizare nu este, în fond, decât o reamintare”, în timp ce Dan Zamfirescu, în *Caracter și cultură*, apreciază că „omul noul al României contemporane a atins o treaptă de maturitate interioară ce aspiră la o cultură majoră pe măsura exigențelor sale. Și apariția acestui tip de om, de cititor, de auditor, care este, profesional, muncitor, țaran, funcționar reprezintă marea șansă a creatorului român de azi. Este aliatul lui firesc, este păzitorul demnității sale, este mâna puternică ce-i ține făclia aprinsă asupra filei albe”. Literatura este privită ca act și factor social, scriitorul fiind nevoit să se raporteze în permanență la public, și, ca o consecință, prezența activă a scriitorului nu doar în actul de creație, ci și în acela de editare, difuzare și receptare determină și actualitatea literaturii. Din această perspectivă, elementul cel mai important va fi, evident, funcția social-politică (și, inevitabil, educativă) a literaturii, ca rezultat a conștiinței politice a scriitorului contemporan. Este evident că trimiterele nu țin doar de sfera romanului și nici măcar a prozei, ci se pot aplica indiferent de circumstanțe și la poezie, dramaturgie sau critică și istorie literară.

Devine limpede că, indiferent de formula aleasă sau de stilul specific fiecărui scriitor, accentul va fi pus, în literatură (cu mențiunea că acest detaliu va fi mult mai vizibil în proză), pe oglindirea condiției individului în societate; personajul are, ca și scriitorul, sarcina de a-și pune întrebări, de a căuta răspunsuri și de a le găsi pe cele care sunt considerate „legitime”. Această formulă implică, de altfel, și participarea activă a cititorului, devenind, toți trei, ființe sociale și politice. În acest sens pot fi citate, de pildă, articole precum cel semnat de N. Barbu, *Angajare umanistă*, sau cel al lui Dumitru Micu, *Proză nouă: diversificare și exigență*, ambele publicate în numărul 17 din 23 aprilie 1976 al revistei „Cronica”, unde, cu titlul *În pregătirea Congresului educației politice și culturii socialiste* este inserată dezbaterea *Realismul - dominantă a prozei românești*. În același context, Al. Călinescu apreciază că „dosarul teoretic al realismului este în continuare deschis, și va rămâne astfel atâta vreme cât literatura nu va fi subordonată unor criterii și norme «definitive», atâta vreme, deci, cât literatura va continua să se caute pe ea însăși. În această perspectivă trebuie apreciată și evoluția prozei românești postbelice. O evoluție de la o viziune uneori naivă, simplificatoare, către o înțelegere incomparabil mai nuanțată a fenomenelor istorice și sociale; o evoluție de la forme narative mai rudimentare către modalități complexe, exploatând formule adesea îndrăznețe, permițând tocmai *interpretarea realului*”. „Literatură cea mai bogată în dezvoltarea prozei românești contemporane” – sublinia N. Barbu în articolul la care am făcut trimitere – „este urmărirea gradată a dialecticii individ-societate”. În consecință, este evident că implicarea socialului în literatură este una din trăsăturile principale ale literaturii române din această perioadă, cea pe care se bazează implicit actul artistic plasat în spațiul actualității. Pentru Nicolae

Balotă, de exemplu, „o actualitate vie pretinde o literatură, o artă vie. Diversitatea, mobilitatea uneia presupun diversitatea, mobilitatea celeilalte, cuprinderea tuturor domeniilor vieții, mai cu seamă a celor dinamice, în plină transformare și îmbogățire. Or, în această privință, observând literatura ultimilor ani, ne apare insuficient explorat filonul existenței urbane, a mediilor muncitorești, a marilor uzine și șantiere, fascinante prin bogăția și ritmul trepidant al vieții, prin dimensiunile problematicei sociale, morale și spirituale noi ce animă această zonă în continuă expansiune. Cuprinderea în opere a realităților acestei lumi nu poate decât să facă mai actuală realitatea operei de artă. Pe de altă parte, numai acele opere literar-artistice care participă din plin la actualitatea epocii lor au sorții durabilității”. Tot acesta afirmă, în articolul *Actualitatea consacrată opera literară*, din numărul 10 260 al ziarului „Scânteia”, din 16 august 1974: „Actualitatea comunică cu perenitatea. Într-un mod paradoxal, actualitatea unei opere nu se devalorizează, nu devine inactuală odată cu trecerea epocii în care a fost creată. Ele ne grăiesc prin timp, ne sunt prezente de parcă ar fi fost scrise pentru noi, cei de azi. Actuale în timpul lor, ele sunt actuale în toate timpurile. A te apleca asupra unei realități contemporane nu înseamnă a te închide într-înșea, ci a te deschide virtualităților ei, a le actualiza și a dobândi seva unei posibile fecundități perene. Așadar, implicând în lucrările noastre literare sau artistice datele actualității, asumăm o conștiință a ecoului social pe care trebuie să-l aibă literatura, arta noastră. Numai cu o asemenea conștiință, cărțile noastre, operele noastre vor putea înscrie valorile unei culturi naționale și universale – în același timp întemeiată pe tradițiile valoroase ale trecutului și pe marile eforturi constructive ale prezentului. Numai asumând conștient actualitatea și acționând conștient asupra ei, literatura noastră devine, așa cum ne cere partidul, un mod superior al educației omului societății noastre socialiste”.

Comparativ, din punct de vedere statistic, producția narativă, în speță cea din categoria romanului, însumează, în perioada 1975-1978, un număr mult mai mic de titluri decât cea lirică (în jur de 900 de titluri de roman, față de aproximativ 4500 de titluri de volume de poezie). Însă, ceea ce o face să fie considerată „perioada de vârf” a romanului românesc contemporan nu ține neapărat de statistică ci, mai degrabă, de diversitatea stilistică, de faptul că, în acești ani, se conturează anumite direcții și structuri ce vor rămâne valabile pentru mulți ani în literatura română. Așa cum era de așteptat, din punct de vedere tematic, majoritatea romanelor din această perioadă pot fi înscrise, fără prea mari probleme, în sfera socio-politicului. Se desprind de aici cele despre „obsedantul deceniu”, anii '50, cu recunoașterea „scăderilor” și a „greșelilor” comise într-o perioadă de tranziție și, de cele mai multe ori, personajele sunt fie participanți direcți, fie martori oculari ai evenimentelor. Tema este tratată din varii unghiuri și coroborează perspective diverse, ducând la nașterea unui fenomen literar ce rămâne extrem de interesant și pentru cititorul de astăzi. Această direcție vine oarecum în continuarea firească a analizei românești dedicate epocii imediat precedente care și ea, la rândul său, disecă și studiază conceptul de putere cu toate implicațiile acestuia, concepțiile despre viață ale personajelor, încadrarea lor în

anumite roluri în funcție de deziderate; singura diferență notabilă este că, în romanele ce tratează anii '50, intervine un nou element: deruta. În cadrul rubricii „Dezbaterile Contemporanului”, Nicolae Ciobanu, creionând *Chipul comunistului în literatură*, articol apărut în numărul 14 din 2 aprilie 1976 al revistei „Contemporanul”, sintetizează foarte bine tendința de față: „Tema preferată de tot mai mulți prozatori de astăzi, politicul, include, între cele mai generoase zone ale sale, istoria luptei și vieții comuniștilor din anii când partidul activa în ilegalitate. Interesul literaturii pentru această epocă de două decenii (1924–1944) se explică deopotrivă prin valoarea ei estetică și prin consecințele de ordin politic asupra istoriei naționale. La care se adaugă și o explicație din domeniul propriu literaturii, mai exact al psihologiei literaturii: recunoașterea, pe calea intuitivă sau pe cale documentară, înlăuntrul acestui episod, a unui mod de existență inedit prin forme și prin tensiunea evenimentelor. Încercări mai mult sau mai puțin reușite sub aspect literar de a cuprinde în expresie românească realitatea, în multe privințe tulburătoare, a luptei partidului în condițiile ilegalității, au existat în proza noastră din anii 50 și 60, există și în proza anilor 70, în stricta actualitate apărând un număr destul de mare de romane;[...] mi s-a părut însă semnificativ că în toate se face simțită tendința de a privi lupta comuniștilor în ilegalitate în legătură cu întreg contextul istoric, ca parte a acestuia, după cum semnificativ e și faptul că numai în foarte puține cazuri această tendință conduce, cum ar fi fost, de altfel, firesc, la relevarea ansamblului social-istoric care a determinat morfologia luptei ilegale și la sublinierea implicațiilor de ordin ideologic, politic și psihologic pe care ea le-a avut chiar în fiziologia societății românești dintre cele două războaie. Tendința a rămas doar tendință, ceea ce domină în proza pe această temă fiind, mai curând, segmentul decât întregul, operația de izolare, de scoatere din contextul istoric și nu aceea de integrare. În felul acesta, imaginea ce ajunge la cititor, mai cu seamă la cel tânăr care nu a trăit, el, epoca respectivă este unilaterală”.

Anul 1975 înregistrează apariția a aproape 200 de romane, dintre care pot fi amintite, ca reprezentative, Ion Lăncrăjan, *Caloianul* (Albatros), Dinu Săraru, *Niște țărani* (Eminescu), Marin Preda, *Delirul* (Cartea Românească), Eugen Barbu, *Incognito. Ciné-roman*, vol. I (Albatros) și *Caietele Pricipelui* (Dacia), Al. Simion, *Blocul de marmură* (Eminescu), Al. Ivasiuc, *Iluminări* (Eminescu), George Bălăiță, *Lumea în două zile* (Eminescu).

Însă, de departe cel care poate fi considerat „evenimentul literar al anului” este *Delirul* lui Marin Preda, fiind și acela care a fost receptat de către critică, în presa literară, cu cele mai multe rezerve. În ciuda acestui fapt, a beneficiat încă din primul moment de un enorm succes la public, fapt demonstrat și de reeditarea lui în anul 1975, la aceeași editură. Încă din 30 ianuarie 1975, „Scânteia”, în numărul 10 090, anunță *Lansarea noului roman al lui Marin Preda: „Delirul”*: „Miercuri, 29 ianuarie, orele 18, a avut loc la librăria «Cartea românească» lansarea romanului *Delirul* de Marin Preda. Cartea a fost prezentată de criticul Eugen Simion”. G. Dimisianu, în numărul 6 al revistei „România literară” din 6 februarie este unul dintre primii care prezintă acest roman, în articolul său, *Individ și istorie*: „Roman al individului, noua

carte a lui Marin Preda e totodată roman al istoriei, roman politic. Nu s-a mai făcut în literatura noastră o reconstituire de asemenea factură, prin proporții și vigoare evocativă, prin stilul tensionat și dramatic imprimat mai peste tot unei relatări care urmează devotat documentele. [...] Scriere complexă, densă, nouă prin multe aspecte în chiar cuprinsul creației lui Marin Preda, romanul acesta se impune ca eveniment de prim ordin al începutului de an literar”. Tot aici, Valeriu Cristea remarcă, într-un *Moment de sinteză*, că „parcă toată bogăția sufletească a eroilor lui Marin Preda se exprimă în acest motiv al bucuriei, menit, în *Delirul*, a lumina, prin contrast, mărindu-se astfel magistral efectul artistic, valul întunecat al istoriei acelor ani. Cruzimii, morții, războiului, personajele scriitorului, de o complexitate umană ieșită din comun, le opun densitatea sentimentelor, capacitatea fericirii. Tema povestitorului există în opera lui Marin Preda. O reprezintă tocmai bogăția sufletească a personajelor sale. Căci cine deține resursele acestea nu e deloc greu de stabilit”. Și în „Luceafărul” din 8 februarie (nr. 6/ 1975) găsim o analiză dedicată aceluiași volum, semnată de data aceasta de Mihai Ungheanu. În esență, atunci când acesta vorbește despre *O nouă carte de Marin Preda*, tonul este prudent: „Romanul *Delirul* nu este o carte nouă numai prin locul său în succesiunea scrierilor lui Marin Preda. Ea este o carte nouă și ca perspectivă și ca problematică. *Delirul* se deosebește decisiv de cărțile anterioare prin unghiul de abordare și prin unghiul de deschidere și cuprindere a vieții. Nu ne mai mișcăm doar la țară și nu mai urmărim doar familia *Moromeților*, iar la oraș nu ne sunt oferite doar dileme de felul celor ale doctorului Sârbu. *Delirul* reia personaje ale ciclului moromețian, confirmându-ne intenția și ideea ciclului la Marin Preda, dar introduce multe personaje noi, nu știm pe ce durată în viitoarele cărți ale scriitorului, dar personaje menite să exprime altă etapă a vieții românești și altă problematică decât cea din primul său roman”. În aceeași revistă, însă din 1979 (nr. 36 din 8 septembrie), criticul se va reîntoarce la acest roman, sintetizând atât receptarea, cât și tentativele de exegeză de până atunci, în *Retrospectiva literară 1974-1979*: „Controversat sub raportul realizării psihologice, combătut cu mijloacele criticii dogmatice pentru discutabile vicii de perspective istorice, romanul *Delirul* a fost mai puțin discutat în semnificațiile sale generale. Importanța cărții stă în reconsiderarea legăturilor literaturii cu istoria și a legăturilor romanului cu cititorii. Romanul *Delirul* a fost o demonstrație că scriitorul o poate lua înaintea istoricului cu șanse profitabile atât pentru istorie cât și pentru literatură”. În numărul 42 al revistei „Orizont” (din 17 octombrie 1975), chiar M. Preda, într-un interviu acordat lui Ion Arieșanu, oferă o serie de detalii-cheie despre sensul acestei scrieri și despre maniera în care actualitatea se exprimă prin intermediul textului literar: „Eu fac un roman în care experiențele eroului coincid cu experiența mea de viață. Eroul traversează o epocă și prin el povestesc despre istorie”. Este, prin urmare, un roman politic prin definiție, atât ca materie cât și ca intenție explicită a autorului. Problema este discutată pe larg și în „Colocviile Luceafărului” (numărul 47 din 22 noiembrie 1975), unde se organizează un dialog pe tema *Dimensiunea politică a prozei*. În opinia lui Voicu Bugariu, „în *Delirul* de Marin Preda, ideea responsabilității politice ia o formă

de manifest antifascist. După cum se vede, o ideologie distinctă se întâlnește cu fapte estetice diferite. Din acest impact ia naștere ceea ce am putea numi o mitologie pozitivă. Aspirațiile poporului român ca națiune cu o structură și un ideal social politic distinct (aspirații în care sfera politicului și aceea a umanului se suprapun prin esența comună a idealului politic și a celui moral) sunt sprijinite de diferiți scriitori prin imaginarea unor structuri literare al căror semn definitoriu este o atitudine filosofică melioristă, o atitudine de încredere în posibilitățile omului, în ideile politice definitorii pentru România de azi. O altă posibilitate literară este construirea unor structuri literare ce pornesc de la înfățișarea unor aberații morale. Interesant de urmărit este literatura pe care o avem în vedere în raport cu conceptul de realism. În ce măsură literatura politică este o literatură realistă? Dacă vom urmări acest aspect, folosind noțiunile critice tradiționale, rezultatele vor fi suficient de relevante. Acesta fiind realismul acestei literaturi tinde să fie unul supraindividual, un realism al aspirațiilor”. Caracteristic pentru ilustrarea acestui aspect este considerat și romanul lui Al. Simion, *Blocul de marmură*. În discuția citată se regăsește și romanul lui George Bălăiță, pe care Sorin Titel îl încadrează foarte bine în următoarea frază: „Tipul inadapabilului cu o bogată carieră între cele două războaie e înlocuit în romanul românesc de astăzi de tipul omului de acțiune, al eroului implicat în istorie, al luptătorului. Ce se întâmplă cu omul dotat cu multe calități, dar care își refuză acțiunea, preferând inerția, ne spune G. Bălăiță în romanul său remarcabil *Lumea în două zile*”. Este un roman ce s-a bucurat, în general, de o critică mai mult decât favorabilă. O excepție este poziția lui M. Ungheanu care, chiar la una din primele cronici ale acestuia, din 1975, critică „incapacitatea de a inova în planul epicului propriu-zis, carență divulgată și de prozele anterioare”. Acesta apreciază că deși „romanul său are o mai mare fluentă decât multe altele apărute înaintea lui, chiar dacă e mai adevărat decât ele, mai roman, în creația epică identitatea de situații și de rezolvări este resimțită ca o lacună. Cartea de remarcabile însușiri scriitoricești *Lumea în două zile* îl readuce pe George Bălăiță între prozatorii noștri de prim interes”. („Luceafărul”, nr. 37 din 13 septembrie 1975). După M. Ungheanu, Dumitru Micu aduce și el o serie de critici în articolul său, *Un roman colaj* din numărul 50 al revistei „Contemporanul”, apărut în 12 decembrie 1975: „Roman fantastico-parabolic, *Lumea în două zile* este implicit, prin modalitatea transfigurării materialului depozitat în spațiul său, o scriere de tip inițiativ, asemănătoare, în acest aspect, cu creațiile epice mai noi ale lui Mircea Eliade. Eroi sunt prezențe arhetipale, personaje de mitologie, degradate. De ce trebuia însă îngropată substanța romanului într-un asemenea noian de accesorii parazitare? De ce atâtea ocoluri, atâtea paranteze, atâtea descriptivism, atâtea povești ale cătelei vorbitoare Eromanga, atâtea alte istorii întrerupte și reluate, amestecate inextricabil, de ce, peste toate acestea, fragmentele de articole de gazetă fără nicio legătură cu problematica romanului? Experiență dintre cele mai insolite ale prozei românești de azi, *Lumea în două zile* n-ar fi avut decât de câștigat de pe urma unor simplificări, a despovăririi măcar de o parte a prundișului narativo-descriptiv ce îngreunează atât de mult lectura”. Cu toate acestea,

critica ajunge cu ușurință la concluzia unanimă că, așa cum afirma Ion Pecie în analiza sa din revista „Echinox” (nr. 11-12/ 1975), „e un roman excelent și înseamnă un moment al maturității prozei românești contemporane”. Punând laolaltă sumedenia de aprecieri critice se desprinde, în fapt, o notă comună ce pune accentul pe capacitatea scriitorului de a „surprinde concretul” și de a „acumula elementele de viață”. Prin urmare, ceea ce primează nu este atât împletirea complexă dintre realism și fantastic (pe care o evidențiază, de exemplu, Liviu Petrescu), ci tocmai abilitatea de a aduce anumite întâmplări în actualitate.

La polul opus s-ar putea situa *Iluminări* de Al. Ivasiuc și, oarecum paradoxal, *Incognito* al lui Eugen Barbu. Primul dintre ele este apreciat de D. Micu (în „Contemporanul”, nr. 41 din 10 octombrie 1975, *Un roman de idei*): „prin statornicirea unor momente de viață autentică, romanul, fără a reprezenta o realizare artistică de prim ordin, se situează, negreșit, în categoria cărților vii, documente edificatoare asupra condiției umane într-un climat social-istoric precis individualizat”. În schimb, Liviu Leonte subliniază, în recenzia sa din „Cronica” (nr. 45 din 7 noiembrie 1975) că, în ciuda calităților sale, „romanul nu poate ascunde o repetare ce se face simțită în tematica, în tipologia personajelor lui Alexandru Ivasiuc, precum și o amplificare a laturii explicative, aproape de didacticism, ca într-un proces de fixare a cunoștințelor deja comunicate prin intermediul eroilor, al ciocnirilor de interese și pasiuni. Repetarea e în legătură și cu faptul că Alexandru Ivasiuc s-a oprit până acum la aspectul voluntar, de câștigare și consolidare a pozițiilor sociale, al eroilor”. Primele cronici la *Incognito*-ul lui E. Barbu pot fi găsite la începutul anului 1976, acest fapt fiind cu siguranță datorat și apariției romanului abia în decembrie 1975. Cornel Moraru este unul dintre primii critici care se ocupă pe larg de roman, în numărul 4 al revistei „Facăra” din 31 ianuarie 1976. În opinia sa „*Incognito* pare să fie o replică la *Delirul*. Ambele romane se opresc asupra aceleiași epoci, dar unghiul de vedere (mai e nevoie s-o spunem?) e diferit. Preda sondează un coșmar colectiv, luminând mai ales cazurile tabu (personalități, evenimente), zguduind în același timp o anume inerție în atitudinea confortabilă față de istorie. În *Delirul* timpul epic se suprapune peste cel obiectiv, fluxul faptelor curge normal dinspre trecut spre viitor. Se dezvăluie pe parcurs, însă niciodată integral, adevărul din interior al epocii, cu care nu ne simțim neapărat solidari și bănuim că nici autorul. Dimpotrivă, în *Incognito* viitorul întretaie contrapunctiv trecutul. Istoria e adusă în instanță, cu deosebire în capitolul *Un proces cu multe consecințe*”.

Pentru următorul an, 1976, se notează atât o scădere cantitativă (apar 166 de noi titluri), cât și, cu câteva excepții, o diminuare calitativă, acestea nefiind nici pe departe la nivelul celor publicate în anul anterior. Sunt însă o serie de romane care au atras atenția criticii, iar unele dintre ele au rămas și în istoria literaturii. Dintre acestea pot fi amintite *Doctorul Poenaru* de Paul Georgescu (Eminescu), *Căderea Constantinopolului* de Vintilă Corbul (Cartea Românească), *Împăratul norilor și Ploile de dincolo de vreme* (Dacia) de Dumitru Radu Popescu (Eminescu), *Frumoșii nebuni ai marilor orașe* de Fănuș Neagu (Eminescu), *Clipa* de Dinu Săraru

(Eminescu), *Racul* de Al. Ivasiuc (Albatros) și, nu în ultimul rând, *Galeria cu viță sălbatică* de Constantin Țoiu (Eminescu). Dintre acestea, ca „recipiente” ale varianțelor actualității se remarcă, fără îndoială, ultimele trei. Dar nu putem să pierdem din vedere nici faptul că mare parte din romanele amintite anterior vor fi criticate exact prin această prismă: lipsa conexiunii cu ceea ce, în epocă se înțelege prin actualitate. Exemplu cel mai direct este reacția lui M. Ungheanu la romanul lui Fănuș Neagu. Criticul, în revista „Luceafărul” (nr. 12 din 20 martie 1976) apreciază că „prozatorul e prea puțin interesat de impactul personajelor sale cu realitățile curente. Sfidarea teribilistă a unui mediu care-i nemulțumește duce la extravaganța inițiativelor”. Și, mai mult, ajunge să îi reproșeze că „romanul cade în trivialități neașteptate și cartea nu se încheagă într-o viziune unitară, sigură. Dacă am căuta «utopia» cărții, ar rezulta o imagine de un gust îndoielnic. Cetatea ideală a «frumoșilor nebuni» pictați de Fănuș Neagu ar fi una înșesată cu localuri de zi și de noapte, cu barmani și ospătari veșnic disponibili, cu vânzătoare de flori tinere și ațățătoare, cu femei care se urcă cu picioarele pe masă pentru a frământa din nou pasta prăjiturilor, cu spectacole jucate de fete goale biciuite de satiri bătrâni, cu bărbați a căror ocupație zilnică e continua libație”. La polul opus se situează romanul lui Constantin Țoiu. Emil Manu, de pildă, în „Săptămâna culturală a Capitalei”, nr. 278 din 2 aprilie 1976, mărturisește: „Citind romanul lui C. Țoiu, m-am simțit în permanență în interiorul acțiunii lui, am avut mereu senzația de participare. Și lucrul este într-un tot firesc, *Galeria cu viță sălbatică* e romanul generației ce s-a format în deceniul al V-lea și apartenența la o generație este, așa cum apare în contextul cărții, egală cu un instinct. Carte de atmosferă, lucrată cu știința contrapunctului epic modern, roman radiografic și intelectual, romanul unui moralist rafinat sau simplă mărturie în fața istoriei, *Galeria...* e o rememorare a unui trecut, făcută cu răspundere și sub impulsul necesității...”. Dumitru Micu îl vede ca pe „un elogiu al purității moral-politice (în „Contemporanul”, nr. 15 din 9 aprilie 1976). Până și M. Ungheanu nu are decât cuvinte de laudă la adresa acestei opere: „Două par a fi intențiile prime ale lui Constantin Țoiu în romanul său *Galeria cu viță sălbatică*: să ne vorbească despre ceea ce este straniu, misterios în existența curentă, și să reconstituie, în episoade aparent fără legătură unele cu altele, înfățișarea unei epoci și a unei experiențe social-politice de care ne despart mai puțin de douăzeci de ani. Finalul ne învederează și cea de a treia intenție a prozatorului: de a ne arăta ce consecințe are asupra individului atât pendularea între real și imaginar, cât și impactul cu realitățile specifice ale anilor cincizeci de după război. [...] *Galeria cu viță sălbatică* nu este singura carte care încearcă să ne vorbească despre împrejurări, oameni, evenimente petrecute acum două decenii în acest fel, formula fiind tot aceea a rememorărilor discontinui, lipsite de curgerea cronologică firească. Din prezent, personajele se întorc în trecut, încercând să evoce fapte și rolul oamenilor în ele, să descifreze un sens, să acuze chiar mentalități și soluții revoluționale. Naratorii lui Constantin Țoiu, sunt doi în *Galeria cu viță sălbatică*, nu sunt niște acuzatori, ci firi contemplative, ceea ce dă romanului o altă altitudine a privirii, pe care cărți inspirate de aceeași formulă n-o au. Dacă adăugăm că acești contemplativi sunt și

visători, avem și explicația aceluși clarobscur al imaginii care nu lipsește din mai nicio pagină a cărții, dându-i acel aer indecis care face judecata să șovăie și să se piardă în hățișul îndoielilor” („Luceafărul”, nr. 8 din 21 februarie 1976).

Și în decursul acestui an se vedește că una din temele cele mai frecvente ale romanului contemporan este legată de putere, percepută atât ideologic, cât și filosofic, de maniera în care aceasta articulează o serie de mecanisme, de funcționalitatea ei practică și, mai ales, de consecințele pe care le poate avea în momentul în care intervine un dezechilibru, o diminuare sau o exagerare. Atât *Clipa* lui Dinu Săraru, cât și *Racul* se încadrează perfect în această tematică, deși trebuie subliniat că autorii tratează diferit filonul politic devenit și acesta, la rândul lui, o constantă evidentă a literaturii române de la mijlocul anilor '70. În interviul acordat lui George Arion în numărul 39 al revistei „Flacăra” din 30 septembrie 1976, Dinu Săraru face în primul rând referire, înainte de a vorbi despre roman, la „sensul revoluției noastre”, afirmând: „Dacă studiem atenți cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu va trebui să observăm insistența, nu numai teoretică, programul acestui mare om pentru ideea de fericire a omului în România. Poate că nimeni în istoria noastră n-a făcut să vibreze atât de puternic această idee ca actualul președinte al României. Noi toți trebuie să devenim robii acestei idei de fericire pentru fiecare cetățean. Fericirea e o noțiune gravă. Ea implică gravitate în fiecare gest, act, cuvânt. [...] Dacă sensul revoluției noastre e o noțiune gravă, dă-mi voie să spun că nu pot să mai justific starea de beatitudine a unor gazetari români, a unor gazete, în împrejurări în care ar trebui să adopte o atitudine sobră. Trebuie să ne reevaluăm cuvintele cu care scriem, să le aducem la nivelul vieții noastre sociale. Se manifestă o tendință spre bombasticism în presa noastră. Cuvintele au însă nevoie să sune la adevărata lor încărcătură de adevăr și de emoție. Altfel le demonetizăm”. Dar această introducere o face doar pentru a sublinia importanța „complexității problemelor social-politice”. În opinia sa, „scriitorii trebuie să fie ca niște buldozere care pregătesc terenul pentru o pădure de idei și sentimente. [...] Trebuie să ajungem în împrejurarea ca fiecare act al unui scriitor să fie un act de conștiință [...]”. Pentru Dinu Săraru este evident că „cel mai interesant moment pentru literatură este momentul actual”, justificând apoi că „există [...] astăzi o apetență extraordinară pentru literatura inspirată din viața politică. Ar fi de altfel absurd ca o societate prin excelență politică așa cum este societatea noastră să nu poată determina o literatură și o artă profund politice. Ele trebuie să contribuie la purificarea vieții noastre spirituale. Scriitorul trebuie să dea societății sentimentul că materializează conștiința opiniei publice a întregii societăți la un moment dat”.

În schimb, romanul lui Ivasiuc prezintă, cel puțin la prima vedere, o situație aparte, mai ales datorită faptului că acțiunea este plasată în zona Americii Latine. Dar, atât la nivelul general al operei autorului, cât și raportat la ambientul tematic al perioadei, se poziționează perfect în cadrul acestei teme a puterii, deosebirea fiind doar de perspectivă: este denunțat caracterul opresiv, tendința negativă pe care aceasta o putea lua, influențele ei nefaste ducând până la anihilarea personalității individului. Această caracteristică este foarte bine subliniată, de exemplu, de către

Dumitru Micu în articolul său, *Sensul libertății*, din revista „Contemporanul” (nr. 6 din 11 februarie 1977). Dar, pe lângă notarea faptului că romanul lui Ivasiuc este dominat de această componentă în forma sa totalitară, cu efecte răvășitoare asupra conștiinței umane, el mai observă și că „formula scrierii e ambiguă. Roman al unor revelații interioare, al unor «iluminări» (întoarse), *Racul* conține și elemente de roman-parabolă, rezumate în titlu. Spre a se realiza superior în sfera prozei de analiză și dezbateri etică, scrierea se cerea axată pe evoluția unei conștiințe mai complexe și mai adânci, mai dramatice și mai imprezvizibile decât aceea a lui Don Miguel... Cât privește eposul, ca atare, el prezintă puțin interes, fiind sumar și, în parte, de tip jurnalistic”. În schimb, Nicolae Manolescu, în cronică sa literară din „România literară” (nr. 49 din 2 decembrie 1976) apreciază că acesta este „original și captivant ideologic, în ciuda defectelor de construcție, și mai ales de exprimare care-l fac, pe alocuri, rebarbativ stilistic”. Regăsim, la trei ani de la apariția ultimului roman antum al lui Al. Ivasiuc, următorul comentariu: „Pornind de la o schemă prestabilită, parabola politică *Racul* este rezultatul unor îndelungi reflecții ale autorului său. Îmbinate cu participarea sa activă la viața socială, ele au condus la ipoteza că omul care nu se găsește în miezul problemelor este privat de libertate, trăind și acționând sub egida automatismului [...]”. (Andrei Zanca-Sofalvi, *Ivasiuc și tentația inteligenței* în revista „Echinox”, nr. 8-9 din septembrie 1979).

Următorul an, 1977, privit în ansamblu, este caracterizat atât de un număr mai mare de titluri (170), cât și de o mai mare diversitate tematică. De o extremă relevanță pe acest subiect sunt cele două analize retrospective privind proza anului 1977, cea a lui Dumitru Micu (*Anul 1977 în proză* din revista „Contemporanul”, nr. 52 din 30 decembrie 1977) și cea a lui Cornel Moraru, *Bilanț anticipativ: proza anului '77. Realitate și reflectare*, apărută în revista „Astra” (nr. 108 din septembrie 1977). Amândouă materialele subliniază, în esență, exact această varietate de subiecte, fiind cuprinse aici, pe lângă romanul politic și cel social, axat în special pe perioada de după război, și romanul istoric (subiect condiționat și el de două aniversări prezente în acest an: Războiul pentru independență din 1877 și răscoalele țărănești din 1907). Dumitru Micu apreciază că „producția editorială din domeniul prozei epice a fost, și în acest an, torențială. Cel puțin optzeci de romane au văzut lumina până la 1 decembrie, nepunând la socoteală cărțile subintitulate «roman» fără a fi, de fapt, în accepția proprie a termenului, precum, de pildă, *Roata gândirii, roata pământului* de Ioana Postelnicu. Culegerile de nuvele cine ar sta să le numere? [...] Numeroase, cărțile de proză ale anului 1977 sunt de la sine înțeles, și foarte diferențiate: nu numai sub raportul valorii, dar din toate punctele de vedere. Numai decît sare în ochi varianta tematică. Romanele, spre a nu mai vorbi de nuvele, schițe și povestiri, reflectă zone dintre cele mai diferite ale realității de astăzi și din trecut, evocă momente și perioade diverse ale istoriei naționale. Centenarul războiului pentru independență, mai ales, a fost marcat, în spațiul prozei literare, prin multiple apariții, precum *Cronică eroică*, «romanul document» de proporții impunătoare al lui Radu Theodoru, *Scrisoarea de la Rahova* de Paul Anghel, *Lunea*

cea mare de Dan Mutașcu. [...] Acesta este, privit de sus, peisajul epic al anului 1977. Pentru a-i marca reliefurile, câteva titluri se cer menționate aparte (dominând proza poezilor). Printre acestea, negreșit: *Orgolii*, *Cartea milionarului*, *Pasărea și umbra*, *Fascinația*, *Camera cu oglinzi*, *După-amiezi ploioase la «Boul bălțat»*. Ce loc ierarhic ocupă fiecare în ansamblul prozei contemporane nu se poate încă stabili (și în nici un caz de către cineva care nu le-a citit pe toate), însă ecourile pe care le-au provocat în presă legitimează înscrierea lor între cărțile de interes deosebit ale anului”. Pe lângă romanele menționate de D. Micu ar mai putea fi amintite și *Rug și flacăra* de Eugen Uricaru (Dacia), apreciat de către Dan Culcer ca fiind „unul dintre cele mai bine scrise romane istorice românești” (în numărul 6 al revistei „Vatra” din iunie 1977), *Roșu pe alb* de Nicolae Țic (Eminescu), în contextul unei întregii suite de romane de inspirație istorică care, în multe cazuri, mai ales atunci când este vorba de cele ce au ca sursă de inspirație istoria recentă, glisează adesea spre romanul socio-politic și chiar psihologic, ajungând să atingă astfel chiar subiectul actualității (interesează de fapt condiția individului prins într-un anumit set de transformări sociale, sunt evaluate dezideratele sale în contextul unor erori oarecum standardizate). În acest sens ar putea fi amintit cel de-al doilea volum din *Incognito* de Eugen Barbu (Eminescu) despre care Emil Manu, în *Istoria în mers* („România literară”, nr. 20 din 19 mai 1977) spunea că „aici interesează epoca, materie vie, crudă chiar, ce scapă printre degete documentariștilor și pe care ziariștii o surprind dar o și fac efemeră după ce ziarul a dispărut de sub ochi. Eugen Barbu o tratează ca un scriitor ce nu ignoră documentul, materia conținută în presă, în informațiile orale, în memorii etc. Sinteza lor, gândită cinematografic, devine materie românească de un acut interes epic. S-ar putea ca un lector determinist să-l acuze pe autor că a utilizat în prezentarea și deci în definirea epocii date și imagini ce n-au aparținut «cu acte» personajelor din carte sau prototipurilor lor. [...] Un roman ca acesta, în mai multe volume, un roman al unei epoci de război, de mizerie, de angoase, de nesiguranță, de bombardamente, de pregătire a insurecției, de demolare a unei lumi care citise pe Spengler sau care visa încă miraje simboliste, într-un cuvânt un roman al unei istorii recente, dar încă neluminată suficient de documente istorice, este interesant în general (ținând, până la un punct, locul unei istorii), dar este mult mai interesant în viziunea unui romancier îndrăzneț care luminează epoca, aducând-o cu luciditate în prezent, nu ca *spectacol*, ci ca *proces*”.

În *Variante și modele noi în proza contemporană*, Constantin Pricop, în numărul 8 al revistei „Cronica” din 24 februarie 1978, grupează discuția în jurul a trei dintre cele mai remarcabile romane ale acestui an: *Trei dinți din față* de Marin Sorescu, *Cartea milionarului* de Ștefan Bănuțescu și *Istoriei. Vol. 1* de Mircea Ciobanu, arătând că „că scrierile de felul celor amintite nu sunt «accidente» în peisajul prozei contemporane, nu sunt reușite în direcții marginale, ci reprezintă direcții noi și interesante în dezvoltarea prozei noastre”. Dar cele mai importante romane pe care pe care criticul le omite, sunt, după cum se poate observa, *Orgolii* de Augustin Buzura și *Viața ca o pradă* de Marin Preda.

Printre cele mai valoroase apariții ale acestui an se numără și *Trei dinți din față* de Marin Sorescu. Analizat în detaliu de către G. Dimisianu, în articolul său despre *Romanul ironic*, apărut în „România literară”, nr. 20 din 19 mai 1977, acesta este definit ca „roman în toată puterea cuvântului, roman epic și nu manifestarea unei conștiințe lirice în materie narativă, cum poate se așteaptă aceia care știu scrierile anterioare ale lui Marin Sorescu. Teatrul său e poetic, vehiculând personaje-simboluri și dezvoltând sugestiile unor metafore structuratoare, eseistica de asemeni pornește din îndemnul trăirii lirice a subiectelor; romanul în schimb e clădit pe observație și psihologie, pe descriere de medii și comportamente umane, pe răsfrângerea unei lumi complexe, datată istoric și încadrată social. Ceea ce leagă această nouă scriere a lui Marin Sorescu de spiritul întregii sale creații este prezența ironiei, a ironiei ca mod lucid al distanțării de mentalitățile filistine, ori de trăirile simulate, inautentice. Emfaza stilistică este și ea unul din mobilurile acțiunii de discreditare, menținând mereu trează verva ironică a scriitorului”. Orientat în special pe zugrăvirea dramatismului epocii postbelice, cu toate implicațiile de ordin social și moral care decurg de aici, romanul lui M. Sorescu poate fi încadrat în categoria celor care se ocupă de „obsedantul deceniu”, cu observația că „unda de ironie, așa de caracteristică scrisului lui Marin Sorescu, își are sorginea în viziunea detașată, de sus, dar niciodată indiferentă a autorului, care mai întâi își apropie lumea pe care o zugrăvește și după aceea, ca un adevărat părinte al ei, își îngăduie s-o mustre, spre a o feri de boala iluziilor ce se pot rata”, așa cum apreciază Pompiliu Marcea în „Scânteia (nr. 10 878 din 10 august 1977).

Romanul lui Ștefan Bănuțescu, *Cartea milionarului. Partea I. Cartea de la Metopolis* (Eminescu) se încadrează, în schimb, într-un teritoriu ce poate fi definit drept mitic, dar care, din punct de vedere uman, istoric, social „este o anatomie a solitudinii, privită când cu compasiune tragică, când cu distanțare ironică. Legea sa fundamentală este dubletul, implicarea succesivă a tezei (atitudine comprehensivă, deschidere spre legendă), dar și a antitezei (demitizarea, luarea în absolută deriziune a fabulosului), așa cum afirmă Ioan Adam (în „Scânteia tineretului”, nr. 8778 din 11 august 1977) sau „cronica pozitivă a unei lumi fabuloase, studiul meticulos al unui mit, povestirea realistă perfid de conștiințioasă, a unor întâmplări despre care, pe măsură ce aflăm că s-au petrecut – istoria unui timp care în loc să curgă se rotește” (Nicolae Manolescu, *Romanul unui povestitor*, în „Contemporanul”, nr. 33 din 19 august 1977).

La fel de aparte este și romanul lui Mircea Ciobanu, considerat de anumiți critici, precum Virgil Ardeleanu, ca fiind „categoric tradiționalist” (afirmație făcută în „Steaua”, nr. 3 din martie 1977); alții, precum Laurențiu Ulici văd „o întregă psihologie a ideilor, cu precădere morale, dezvoltată într-o proză de atmosferă și într-o manieră stilistică personală; univers epic închis, dominat de relații simbolice și de atitudini echivoce...” (*Promoția fără critici*, „Luceafărul”, nr. 12 din 25 martie 1978).

N. Manolescu, în articolul *Romanul de moravuri*, apărut în revista „România literară” (nr. 19 din 12 mai 1977) scrie despre *Orgolii* de Augustin Buzura (Dacia):

„pornind de la premisele unui roman psihologic, autorul scrie în fond unul de moravuri; interesant mai puțin ca analiză a unei crize sufletești, și mai mult ca radiografie morală a unui mediu corupt”. Prin urmare, în opinia sa acesta „amestecă [...] problematica psihologică a unui roman de analiză cu satira de moravuri. Un roman serios, patetic, al crizei moral-intelectuale și unul caricatural, grotesc, al parvenirii sociale încearcă să locuiască sub același acoperiș [...]”.

Viața ca o pradă, romanul din 1977 al lui Marin Preda, ocupă un loc cu adevărat singular, neputând fi pus alături de niciunul dintre celelalte romane ale acestui an, constituind, mai degrabă, un jurnal de creație al romancierului. M. Ungheanu, în cronică sa literară dedicată acestui volum (din numărul 20 al revistei „Lucefărul”, apărut în 20 mai 1977) îl definea ca fiind „o carte inclasificabilă”, adăugând că „ea nu e roman propriu-zis, rememorând întâmplări importante din viața scriitorului ea nu este însă în întregime o carte de memorii în accepția cunoscută”. Același critic sublinia faptul că „*Viața ca o pradă* e, de aceea, neobișnuitul jurnal de creație al scriitorului, mai exact spus, romanul unui roman. Ea poate fi citită atât ca replică a *Delirului*, cât și ca o carte de memorii, dar mai presus de asta, ca istoria unei capodopere, care începe încă de la stadiul incipient al acesteia. Perspectiva totalizantă a *Vieții ca o pradă* n-o dă decât acest unghi al romanului unui roman, în care scriitorul e în egală măsură autor și personaj. Unghiul moral, ca și acuitatea observației morale, incisivitatea portretistică, calitatea literară propriu-zisă a paginilor sporesc valoarea de excepție a unei cărți de o configurație neobișnuită în literatura română”. Și Nicolae Manolescu îl definește ca fiind „cartea unei cărți” (în numărul 20 al revistei „România literară” din 19 mai 1977): „Explicând, în fond, cum s-au născut *Moromeții*, *Viața ca o pradă* e un original jurnal de creație al romanului: mai bine zis, al trecerii unui scriitor de la întâia operă la a doua, moment important, când viața și literatura lui capătă sens, direcție, și o necesitate neștiută până atunci se dezvăluie. *Viața ca o pradă* nu e cartea unei vieți, ci cartea unei cărți. Foarte frumoasă și profundă, scrisă parcă pe măsură ce autorului însuși i se descoperă tema meditațiilor sale (și tocmai de aceea vie, deloc contrafăcută, pasionantă ca document sufletesc); o carte, nu veselă, ci amară, străbătută de o anxietate ciudată și de o la fel de ciudată îndoială”.

Trecând la următorul an, 1978, se înregistrează statistic 165 de titluri de romane românești, dintre care sunt de remarcat în principal volumul al II-lea din *Istorie* de Mircea Ciobanu (Cartea Românească) și volumul al III-lea din *Incognito* de Eugen Barbu (Eminescu). Relevante însă pentru tema actualității în proză sunt, mai degrabă, *Oceanul întors* de Radu Petrescu (Cartea Românească), *Nesfârșitele primejdii* de Mircea Horia Simionescu (Eminescu), dar și romanul lui Eugen Uricaru, *Mierea* (Albatros).

Despre romanul lui Radu Petrescu vorbește Paul Georgescu în *Pasiunea scriitorului*, articol apărut în numărul 22 al revistei „România literară” din 1 iunie 1978: „Impresia globală pe care o lasă cititorului «Jurnalul» lui Radu Petrescu este aceea de discreție, de fervoare și de frumuseți. Izbește mai cu seamă faptul că o unică pasiune dă conținut, dramă, ordine și scop – deci justificare – vieții autorului, pasiune

căreia îi subordonează și îi dăruiește totul, inclusiv pe sine însuși. *Oceanul întors* exprimă – cu precădere pătimirea eroului pentru patima sa: scrisul. [...] Evidentă, profund impresionantă este în paginile *Oceanului* acea putere a marilor sensibili, a fragililor ce par mereu gata să se frângă și să se prăbușească dar care cu o tenacitate obsedată se ridică mereu din epuizare și apatie, forța vulnerabilă a creatorilor mereu renăscută precum pasărea Phoenix din propria-i cenușă. Conștiința misiunii scriitoricești (constantă) și conștiința valorii proprii (mai oscilantă) fac uneori afirmații juvenil exacerbate. În genere însă, așa cum am afirmat la început, Radu Petrescu reușește să găsească, spre a-și exprima drama, o foarte personală violență în discuție. Folosește adesea comparația și metafora pentru ca să sune strigătul șoptit, și să pară patosul neutru: «Se zice că zidarii care lucrează la mari înălțimi încearcă impulsul sinistru de a se arunca jos și de aceea sunt legați. Un gol adânc sub mine am și eu, încerc același impuls». [...] *Oceanul întors* este unul dintre cele mai semnificative și mai pasionante *Jurnale* ale literaturii noastre”. În realitate, în ciuda singularității sale și a dificultăților generate de construcția extrem de capricioasă, acesta urmărește evoluția „conștiinței creatoare”, din acest motiv cronologia evenimentelor nefiind dictată de „timpul real” ci de „timpul intern al autorului”.

Nesfârșitele primejdii, romanul semnat de Mircea Horia Simionescu, se încadrează perfect în tema actualității atât de vehiculată în romanul contemporan, apelând la motivul „căutării adevărului”. În opinia lui Cornel Moraru, exprimată în cronică sa literară din revista „Flacăra” (nr. 23 din 8 iunie 1978) „este un roman imposibil de prins într-o singură formulă. Autorul l-a scris sub imperativul totalității. Este un roman de actualitate, un roman de idei cu referințe de subtil rafinament la regnul artei, îndeosebi la muzică și pictură. Narațiunea avansează lent și concentric, în timp ce retrospectivă conferă mobilitate structurilor epice. Rezultă (stilistic) o sinteză de ambiguitate și rigoare, de prudență și paradox. Autorul evită, cu ironie poate, câteva dintre locurile comune ale epicii de azi. Plasează bunăoară ancheta într-o altă epocă, dar nici nu estompează contrastele morale care mai persistă uneori în orânduirea noastră. Făcând din personaje niște himere, iar din George Pelimon un virtual romancier, autorul duce oarecum la limită posibilitățile romanului însuși. Dar Mircea Horia Simionescu nu ni se pare un artist excesiv. Romancierul-personaj suferă mai mult decât eroii săi. Iar dacă visele acestuia alunecă nu o dată în coșmar și boală, ele sunt transcrise întotdeauna cu luciditate și impecabilă retorică”.

Laurențiu Ulici este unul dintre primii care analizează romanul lui Eugen Uricaru, *Mierea*, ce se axează pe una dintre constantele literare ale acestei perioade, respectiv epoca postbelică. dar ceea ce aduce nou acest roman este că „la egală distanță de «idilismul» mai vechi și de «polemismul» mai nou – cele două atitudini mai largi care grupează romanele dedicate investigării deceniului al șaselea – poziția lui Eugen Uricaru e mai realistă, în sensul obiectivității, și mai subtilă, în sensul înțelegerii lui «ieri» de la nivelul practicii sociale de «azi». În loc să polemizeze cu defectele anilor '50, descoperind adevăruri evidente și restabilite, prozatorul e interesat de observarea ecoului acestor defecte în viața și în conștiința morală a omului din anii '70”.

De cele mai multe ori articolele de critică literară apărute în presa românească a epocii sunt axate pe analiza detaliată a unui roman în sine sau a unor grupuri tematice ce includ anumite romane, situația cel mai des întâlnită fiind cea a romanelor sociale, politice, roman istoric sau roman realist în general. De pildă, Ion Cristoiu, într-o anchetă a revistei „Amfiteatru” (nr. 7 din iulie 1977), referindu-se la *Conceptele criticii literare marxiste*, discută pe larg despre roman: „Asistăm în ultimul timp la o afirmare decisivă a romanului românesc contemporan, născută din orientarea unor scriitori de prestigiu către abordarea curajoasă a complexei problematice social-politice și filosofice a revoluției socialiste - experiență istorică fundamentală, care oferă literaturii noastre premise de excepție, o ferește de sterilitatea experimentelor livrești din alte literaturi cu un trecut prestigios, cea franceză de exemplu. Fenomen cu atât mai interesant cu cât acești romancieri reiau unele teme ale perioadei de început a literaturii socialiste, într-o abordare mult mai nuanțată, polemică chiar. Dacă romanele perioadei de început au fost salutate, la momentul convenit, ca tot atâtea încercări de a îmbogăți tematica literară, sau de a revalorifica dintr-o perspectivă nouă teme tradiționale, dacă *Mitrea Cocor* de Sadoveanu, *Negura* și *Temelia* de Eusebiu Camilar, *Ana Roșculeț* de Marin Preda, *Un om între oameni* de Camil Petrescu au răspuns prompt îndemnului sadovenian, conform căruia *timpul nu așteaptă*, abordând o realitate în constituire, romane apărute în ultimul timp cum ar fi *Delirul*, *Incognito*, *Apa* de Al. Ivăsiuc, *Niște țărani* și *Clipa* de Dinu Săraru, *Drumul câinelui* și *Caloianul* de I. Lăncrănjan, *Fețele tăcerii* de A. Buzura aduc o perspectivă proprie asupra unor teme – devenite deja clasice – ale literaturii noi, perspectivă posibilă prin clarificările teoretice aduse de Congresul al XI-lea al PCR. Trăsătura caracteristică a ceea ce revista Flacăra numea sugestiv *Noul roman românesc*, constă deci tocmai în acest spor de problematizare, de meditație, în voința de a se implica în dezbaterile social-politice și filosofice a revoluției socialiste”. Un alt exemplu edificator ar putea fi considerat articolul semnat de Romul Munteanu în numărul 45 din 10 noiembrie 1977 al revistei „România literară”, *Problematika romanului contemporan. Direcții. Tendințe*, unde încearcă să traseze anumite trasee tematice ale romanului românesc contemporan analizând, din această perspectivă, o mare parte din operele importante apărute în acești ani. Concluzia la care ajunge este că devansarea „unei epoci depășite presupune existența unui alt climat spiritual, de libertate, când relevarea unor erori și abuzuri ale puterii a devenit cu putință, tocmai pentru a ne despărți de ele în mod definitiv. De altfel *efectul de distanțare* față de această perioadă este foarte puternic în toate aceste *romane-anchetă*”.

Actualitatea romanului românesc este un aspect de care critica literară a epocii este de asemenea foarte interesată, implicând atât analiza conținutului de idei, cât și studierea mijloacelor artistice folosite de un scriitor sau de altul. În una din dezbaterile „României literare” (cea din numărul 46 din 17 noiembrie 1977) Dana Dumitriu propune ca temă *Actualitatea în roman*, apreciind că „nu evenimentul sau conjunctura socială, politică, economică oferă «actualitatea» mult dorită, ci mutațiile valorice pe care le determină în conștiința umană, mutații care pot interesa deopotrivă

pe cititorul de azi și pe cititorul de mâine”. Prin urmare, ceea ce primează este în special originalitatea, noutatea și conținutul de idei ce se pot regăsi în romanele apărute la mijlocul anilor '70.

Se deduce cu ușurință faptul că una din temele principale este „prezentul”, așa cum afirma și Al. Andrițoiu în „Scânteia tineretului” (nr. 8869 din 29 noiembrie 1977), urmat îndeaproape de Eugen Uricaru ce încadrează până și romanul istoric în categoria romanelor de „acută actualitate”, justificând acest fapt prin rolul său ideal: acela de a oferi răspunsuri cititorului cu privire la o serie de întrebări ancorate în prezent. Interesează de asemenea structurarea psihologică a variilor personaje mai ales datorită filtrării situațiilor pe care acestea le trăiesc printr-o prismă contemporană. Pe acest subiect, Pompiliu Marcea descoperea, în *Valențe noi în proza actuală*, articol apărut în „România literară” (nr. 16 din 21 aprilie 1977), „semnele înnoirii romanului, ale sincronizării lui la sensibilitatea actuală”.

Romanul actual aduce în prim plan, cu siguranță, personaje și relatări ce implică, de fiecare dată, atât analiza interioară, cât și un anumit răspuns în atitudinea lor; ca scop, acesta poate fi considerat ca fiind într-o oarecare măsură standardizat, orientându-se nu înspre căutarea adevărului, diferența fiind însă făcută de înțelegerea și, mai ales, de interpretarea lui. Din punct de vedere temporal sunt preferate perioade nu foarte îndepărtate, la care eroii pot participa implicit, unghiul de analiză extinzându-se atât asupra lor din perspectiva de „indivizi asupra cărora s-a exercitat puterea”, cât și ca exponenți direcți, câteodată chiar violenți, ai acesteia.

D.R. Popescu, într-un interviu acordat lui Mihai Tatulici, în numărul 35 din 2 noiembrie 1976 al revistei „Viața studentească” discută în detaliu tocmai despre acest concept al actualității ce constă, în opinia sa, „nu în racordarea temporală și formală, în fond, ci în actualitatea ideilor pe care le vehiculează”, adăugând: „Zilele, cu cât sunt mai apropiate de noi, cu atât sunt mai efemere. Cu cât ne îndepărtăm în trecut, cu atât zilele capătă o semnificație. Ele câștigă în stabilitate, în consistență, pierzând cantitatea de efemer, zilele devin timp, au o mai mare doză de istorie, devin istorie. Literaturii nu-i este proprie o goană după zilele recente, ci o stabilitate care este mai aproape de adevăr. A scrie un roman de actualitate nu înseamnă a scrie, neapărat, despre un eveniment din 1875 într-o carte apărută în 1976, a scrie literatură de actualitate nu înseamnă a face reportajul literaturizat al unor fapte încă vii în memoria publică, a face literatură de actualitate nu înseamnă a cădea în greșeala acelor care brodează o intrigă subțire în jurul unui eveniment, să zicem construirea unei hidrocentrale. A face literatură de actualitate înseamnă, în primul rând, a scrie cu conștiință și pentru conștiința actualității”.

BIBLIOGRAFIE

1. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXI-A: 1975 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 800 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-569-5.
2. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXI-B: 1975 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 730 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-570-1.
3. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXII-A: 1976 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 760 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-571-8.
4. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXII-B: 1976 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 750 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-572-5.
5. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXIII-A: 1977 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 780 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-573-2.
6. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXIII-B: 1977 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 750 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-574-9.
7. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria;; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXIV-A: 1978 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 740 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-575-6.
8. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Antofi, Simona; Bănică Ana-Maria; Brăgaru, Carmen; Cofan, Alunița; **Deutsch, Cristina**;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXIV-B: 1978 , Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 740 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-576-3.

9. Simion, Eugen (coord. gen.); Chișu, Lucian (coord. redacțional); Apostu, Andreea; Bîlbiie, Răduț; Botezatu, Elena;...; *Cronologia vieții literare românești: perioada postbelică*, Vol. XXV-B: 1979, Editura Muzeul Literaturii Române (CNCS B), București, 2020, 824 p., ISBN general: 978-973-167-040-9; ISBN 978-973-167-578-7.

THE TOPICALITY OF THE ROMANIAN NOVEL BETWEEN 1975-1978

Abstract

The topicality of the Romanian novel can be considered one of the most important subjects approached by critics in the literary press of the '70s. The "modern novel" emphasizes especially the originality, novelty, and depth of ideas, a detail that can be easily found in the Romanian literary production between 1975-1978. The present case study is intended to be a demonstration of the close connection between literature and current events on the one hand and, on the other hand, the combination of realism with the other two elements. Therefore, it can be appreciated that topicality becomes not only a common constant but establishes a relationship in both literary and critical work, applied directly to the text. The direct consequence will be that the dominant orientation in the novel of these years is towards the event, intended as social, political but also historical, a fact demonstrated by the vast majority of works that create the narrative landscape of the mid '70s.

Keywords: Romanian literature, Romanian Fiction, 1970s, Topicality in the Novel.

Rezumat

Actualitatea romanului românesc poate fi considerată unul dintre cele mai importante subiecte abordate de critica literară în presa anilor '70. „Romanul modern” subliniază mai ales originalitatea, noutatea și profunzimea ideilor, un detaliu care poate fi găsit cu ușurință în producția literară românească între 1975-1978. Prezentul studiu de caz este destinat să fie o demonstrație a legăturii strânse dintre literatură și evenimentele actuale de pe de o parte și, pe de altă parte, combinarea realismului cu celelalte două elemente. Prin urmare, se poate aprecia că actualitatea devine nu numai o constantă comună, ci stabilește o relație atât în opera literară, cât și în cea critică, aplicată direct textului. O consecință directă va fi aceea că orientarea dominantă în romanul acestor ani este spre eveniment, înțeles ca social, politic dar și istoric, fapt demonstrat de vasta majoritatea lucrărilor care creează peisajul narativ de la mijlocul anilor '70.

Cuvinte-cheie: literatură română, roman românesc, anii '70, actualitatea în roman.